

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Dr. Gheorghe VĂDUVA

Mihai-Ștefan DINU

CRIZELE POLITICO-MILITARE ALE ÎNCEPUTULUI DE MILENIU

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE
București, 2005

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VĂDUVA, GHEORGHE

Crizele politico-militare ale începutului de mileniu/
dr. Gheorghe Văduva, Mihai-Ștefan Dinu. - București:
Editura Universității Naționale de Apărare, 2005-

Bibliogr.
ISBN 973-663-232-6

I. Dinu, Mihai-Ștefan

355.48(100)

© Toate drepturile rezervate Universității Naționale de Apărare

Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS

ISBN 973-663-232-6

CUPRINS

<i>Argument</i>	5
1. Teoria și fenomenologia crizei	6
1.1. Crize de sistem. Crize de proces	7
1.2. Filosofia și fenomenologia crizei	11
2. Tipologia și structura crizelor. Crizele politico-militare	16
2.1. Tipologia și fizionomia crizelor	17
2.2. Tipologia și fizionomia crizelor politico-militare	24
3. Caracteristici și tendințe ale crizelor politico-militare la început de secol	26
3.1. Noi caracteristici ale crizelor politico-militare	27
3.2. Gestionarea crizelor politico-militare	28
4. Participarea României și Armatei României la gestionarea crizelor politico-militare	39
4.1. Acțiuni ale forțelor armate în zonele de criză și conflicte	39
4.2. Tipologia crizelor pe plan intern	43
4.3. Acțiuni specifice forțelor armate în procesul de gestionare a crizelor interne	46
Concluzii	46

ARGUMENT

Criza, ca și războiul, face parte din viața oamenilor, a societății omenеști. Ea reprezintă un moment (o perioadă) de disfuncționalitate în evoluția societății, care necesită soluții viabile, menite să asigure o schimbare sau o revitalizare a sistemelor și proceselor deteriorate. Cauzele crizelor sunt complexe, iar rezolvarea lor ține de funcționalitatea socială, de filosofia și fizionomia de sistem și de proces. Deși crizele și conflictele au fost analizate în mod riguros, nu se cunosc și, mai ales, nu se pot prevedea în totalitate și în mod oportun toate cauzele care le generează, nici măcar cele esențiale.

Nici o societate omenească, din câte se cunosc până acum, nu s-a dezvoltat și nu se dezvoltă linear. Viața unei societăți cunoaște momente simetrice, disimetrice și asimetrice, evoluții rapide și stagnări, progrese și regrese, situații normale, dar și anormalități, crize și conflicte. Omenirea se luptă cu ele de la începutul existenței sale și, probabil, această luptă va fi dusă până în ultima clipă a existenței umane. De aici nu rezultă că fenomenul crizelor și conflictelor reprezintă o fatalitate, că oamenii sunt complet neputincioși în fața lui și trebuie să se resemneze, ci doar o realitate socială, politică, economică, informațională, militară etc. de care trebuie să se țină seama și care poate fi ameliorată și chiar controlată.

Este posibil ca oamenii să nu mai fie victime inconștiente și, adesea, indifferente ale crizelor, conflictelor și războaielor, ci să folosească aceste fenomene și aceste procese pentru a-și ameliora propria condiție, pentru a grăbi procesele de modernizare și a prelungi perioadele de prosperitate și de stabilitate. Deja omenirea și-a format unele abilități în ceea ce privește gestionarea crizelor și conflictelor și, deși nu a reușit să rezolve pe deplin problema conflictualității, a realizat, totuși, pași importanți în prevenirea unor crize și conflicte militare de mare amploare, cu întrebuintarea armelor de distrugere în masă (ADM) și a altor mijloace.

Tratatele și acordurile privitoare la asigurarea păcii și securității planetei, la neproliferarea ADM, la interzicerea minelor și altor mijloace de distrugere a ființei umane, la controlul armamentelor, activitatea ONU și a altor organizații de securitate constituie expresii

ale efortului omenirii de a pune sub control fenomenul conflictualității. Din păcate, fenomenul evoluează, iar măsurile de securitate economică, socială și militară țin cu greu pasul. Vulnerabilitățile cresc o dată cu dezvoltarea societăților, simetric cu pericolele și amenințările, apar altele noi, de cele mai multe ori, în mod aleatoriu, greu de anticipat și de contracarat. Cu toate acestea, fenomenul crizelor și conflictelor trebuie studiat, analizat, înțeles și pus sub control. Toate instrumentele cunoașterii trebuie puse în slujba analizei și soluționării crizelor și conflictelor. Chiar dacă rezultatele nu vor fi totdeauna spectaculoase, ele nu vor lipsi. Studiind fenomenologia și filosofia crizei, omenirea nu are decât de câștigat. Este și rămâne cea mai mare provocare a tuturor timpurilor.

1. TEORIA ȘI FENOMENOLOGIA CRIZEI

Amenințările, provocările și, în consecință, riscurile determină evoluții sau involuții spre anormalitate, iar trecerea anormalității la limită, atât în situația internă a unui stat, cât și în relațiile regionale sau internaționale, induce starea de criză. Uneori, criza este definită ca o „perioadă extrem de tensionată, în care dificultățile economice, politice, sociale și ideologice ating cote paroxistice și, de aceea, necesită soluții imediate, ferme și, în general, decisive în evoluția unei societăți, unei instituții”¹. Definițiile date crizelor sunt numeroase și, în marea lor majoritate, foarte pertinente, criza fiind porțiunea de traiectorie urcătoare din imediata vecinătate a vârfului acesteia, sau chiar vârful, punctul culminant al unei evoluții. Crizele reprezintă etape sau momente extrem de dificile ale raporturilor politice, economice, sociale și chiar culturale și apar ca urmare a unor mari acumulări de tensiuni, a unor disfuncționalități, adesea cronice, pe fondul deteriorării situației generale sau în intervalele care marchează trecerea de la ordinea existentă, considerată a fi perimată, restrictivă, nefuncțională, depășită, la o nouă ordine mondială. Desigur, nu toată lumea este de acord cu o altfel de trecere, pentru că nu toată lumea are aceeași percepție și aceleași interese, iar această

¹ *Dictionnaire de la langue française*. Encyclopedie, noms communs, nome propre, 1999.

stare se caracterizează prin creșterea spațiilor de confruntare în toate planurile – politice, economice, culturale și ideologice –, societatea omenească devenind astfel fragilă și extrem de vulnerabilă.

1.1. Crize de sistem. Crize de proces

Criza este definită, în unele lucrări, ca „un moment de ruptură în interiorul unui sistem organizat.”² În acest caz, ele cunosc un moment de trecere de la normalitate la anormalitate, un moment de trecere de la anormalitate la precriză și un moment (ruptura) de trecere de la precriză la criză. Acest moment (ruptura) ar putea fi numit prag critic. Un alt prag critic – ultimul – este acela în care se trece de la criză la război (conflict violent).

Indiferent cum s-ar produce și care ar fi cauzele lor generatoare, crizele se cer studiate, analizate, monitorizate și soluționate. Uneori, soluțiile rezultă din însuși procesul de transformare, altele este nevoie de intervenția promptă, eficientă și responsabilă, atunci când și acolo unde este necesar, a factorului uman, a gestionarului de crize și conflicte.

Situațiile de precriză și, în final, de criză se caracterizează prin:

În interiorul statelor

Pe plan politic: creșterea numărului partidelor politice și al mișcărilor de tot felul; migrația de la un partid la altul; nediferențierea doctrinelor; apariția și proliferarea extremismului; exacerbarea luptei pentru putere; creșterea neîncrederii populației în clasa politică; incoerența și lipsa de realism a programelor politice, mai ales a celor de guvernare; campanii electorale murdare; corupție; terorism politic.

Pe plan economic: scăderea drastică a produsului intern brut; instabilitatea economică; scumpiri, prețuri fluctuante; sporirea dificultății procurării resurselor; migrația forței de muncă în afara granițelor; scăderea îngrijorătoare a nivelului de trai; apariția și proliferarea economiei subterane; apariția parazitismului economic; spălarea banilor; accentuarea criminalității economico-financiare; apariția

și proliferarea terorismului economic; deteriorarea infrastructurilor economice.

Pe plan social: instabilitatea socială; creșterea anomiei sociale; degradarea sistemului de valori naționale; degradarea condiției umane; emigrație; mișcări sociale numeroase; creșterea ratei infracționalității și a criminalității; apariția și proliferarea rețelelor traficantilor de droguri, de carne vie etc.; trafic de influență și corupție etc.

Pe plan zonal, regional, internațional

Printre principalele caracteristici ale situațiilor zonale, regionale și internaționale generatoare de crize se situează și următoarele: apariția și proliferarea unor tendințe de revizuire a frontierelor; criza resurselor; accelerarea traficului ilegal de mărfuri și proliferarea contrabandei; emigrația spre țările dezvoltate și stabile; apariția rețelelor transfrontaliere ale traficului de droguri, prostituției și crimei organizate; înmulțirea societăților fantomă transnaționale care finanțează crima organizată și terorismul; apariția și înmulțirea unor baze disperate (sau sucursale ale altora care se află, de regulă, în țările dezvoltate) ale terorismului internațional; proliferarea diferențelor etnice; războaiele de secesiune etc.

Aceste stări au cel puțin două tipuri de determinări. Ele sunt, pe de o parte, o urmare a acțiunii unor cauze interne (politice, sociale, economice), care își află originea în nevoia de schimbare, adică în legea negării, în legea dezvoltării sociale, și, pe de altă parte, un efect al unor cauze induse sau produse de factori destabilizanți, de grupuri de interese interne, zonale, internaționale etc.

De cele mai multe ori, aceste cauze interne și externe, obiective și subiective, necesare și întâmplătoare – unele, intrinseci fenomenului economico-social, altele exterioare acestuia –, voluntariste și, adesea, arbitrare, se îmbină și se combină într-un complex de determinări care-l pun pe cercetător (și, implicit, pe decident) în fața unei realități aproape imposibil de decelat, de analizat și de evaluat. Dacă, totuși, cercetătorul are posibilitatea să revină asupra fenomenului și, în cele din urmă, să ajungă la identificarea adevăratelor cauze, factorii de decizie politică și militară nu au această posibilitate. Adesea, sub imperiul acțiunii eficiente și la presiunea opiniei publice, ei sunt nevoiți să ia hotărâri grave, bazate pe date sumare, pe proiecții subiective și, uneori, chiar pe simple intuiții, care pot face mult rău

² Jean-Louis Dufour, CRIZELE INTERNAȚIONALE. DE LA BEIJING (1900) LA KOSOVO (1999), Corint, București, 2002, p. 16.

evoluției ulterioare a evenimentelor, chiar dacă există iluzia că, măcar pentru moment, situația s-ar afla sub control.

Din acest motiv, există tendința de a se trece repede peste realități, sub pretextul că, în cazul unor crize care se pot transforma în războaie sângeroase și de lungă durată, este mai bine să fie tăiat dintr-odată nodul gordian, prevenindu-se astfel parlamentările interminabile, scenele de culise și aranjamentele de tot felul, care n-au lipsit niciodată din arsenalul războiului psihologic și informațional, omniprezent pe mapamond înainte de antichitatea lui Sun Tzî, și până azi, decât să se aștepte argumentarea științifică prealabilă a fiecărei acțiuni. Acesta este, în general, modelul american de acțiune³, care a dus la soluționarea rapidă a crizelor, dar care a avut și efecte secundare extrem de dureroase și de tragice pentru Statele Unite ale Americii. Pentru că violența generează violență. Situațiile de criză se accelerează în stările de haos.

Focarele care contribuie la prelungirea mai mult decât este necesar a stării de haos, sau care o folosesc la maximum (dacă n-o pot prelungi, pentru că, totuși, această stare are determinări obiective), prin provocarea sau stimularea unor crize politice, economice, sociale și chiar militare, sunt numeroase și, de regulă, n-au patrie. Cele mai multe dintre ele se află în lumea interlopă, în cea a rețelelor mafioate, a traficantilor de droguri etc., dar și în cea a unor cercuri ale marii finanțe, ale marilor grupuri de interese, în cea a economiei internaționale subterane, în zona extremismului politic și etnic, precum și în cea a fundamentalismului religios.

Modalitățile de acțiune ale acestor cercuri sunt foarte diversificate, aparent disparate, și într-un sistem aleator, mozaicat. Analiza atentă a crizelor care au avut loc de la încheierea războiului rece reliefează câteva trăsături importante ale acestora care au făcut ca situația strategică cel puțin în Orientul Mijlociu, în Orientul Apropiat, în Balcani, în Caucaz, în Indonezia, la granița dintre India și Pakistan, în Cașmir (în general, în Asia de Sud și în Asia de Sud-Est), dar și în unele zone din America Latină, să fie instabilă, conflictuală și chiar

³ Pierre M. Gallois, *Les paradoxes de la mere des batailles*, www.stratisc.org., Françoise Géré, *Les Etats-Unis, puissance planétaire*, La lettre de la FEDN, nr. 3, 1991 și *Les lauries incertains*, Stratégic et politique militaire des Etats-Unis, 1980-2000. FEDN, 1991, PP 370-380, Salinger.

periculoasă. Dacă, la acestea se adaugă și atacurile teroriste ale ETA, în Spania, și IRA, în Marea Britanie, cele teroriste asupra Statelor Unite ale Americii, efectuate la 11 septembrie 2001 și, în continuare, în afara acestuia, cele efectuate în Turcia, în Spania și în Rusia și în alte părți asupra unor obiective de importanță strategică sau, pur și simplu, asupra populației, avem o imagine concludentă asupra ariei de răspândire a acestora și asamblării lor în planul finalității, al efectelor.

Aceste trăsături sunt: proliferarea stării de haos și, pe fondul restricțiilor financiare și dificultăților economice, finanțarea subterană a unui sistem de insecuritate internațională din ce în ce mai complicat și mai greu de contracarat; constituirea și consolidarea rețelelor crimei organizate și terorismului internațional cu noduri de dirijare în punctele invulnerabile și module de acțiune în punctele-cheie; folosirea de către anumite cercuri de interese a prevederilor legislației internaționale cu privire la drepturile omului și la drepturile minorităților pentru a-și asigura propria libertate de acțiune și a realiza un adevărat „dispozitiv ofensiv strategic” modulat pe punctele vulnerabile ale planetei (ale statelor care au posibilitatea să controleze și să limiteze libertatea de acțiune a rețelelor economice și financiare subterane și a agenților acestora); proliferarea, prin sistemul corupției, a unor filosofii revanșarde, a unei filosofii a răzbunării, care a dat naștere unui terorism primitiv, răzbunător, fundamentalist, care nu se află numai în dimensiunea extremismului islamic, ci și în cea a altor cercuri extremiste, de sorginte politică, etnică sau religioasă; crearea impresiei că ne apropiem de un conflict intercivilizațional, de un război al civilizațiilor; criza de falie.

Principalele crize post-război rece, cu efect în planul relațiilor internaționale și în cel al mediului internațional de securitate au fost următoarele: criza hidrocarburilor, care a dus la războiul din Golf; criza profundă a Africii, care întreține războaiele din Somalia, din Angola (războiului diamantelor și al petrolului), din Rwanda, din Congo, din Eritreea etc.; criza etnică și secesionistă din Balcani, care a reliefat o recrudescență fără precedent a terorismului militar (armat)⁴ (UCK și Armata de Eliberare din Macedonia sunt expresii

⁴ Prin terorism militar (armat) înțelegem acel terorism dus de unități constituite într-o armată ilegală, după procedee ale războiului de gherilă, vizând distrugerea

clasice ale acestui tip de terorism, ca și IRA și ETA); criza separatistă din Cecenia (pe care Moscova o consideră teroristă, datorită faptului că gherilele cecene sunt ilegale) și acțiunile grupurilor teroriste cecene asupra capitalei Rusiei, altor orașe din Federație și asupra populației; criza din Orientul Apropiat (războiul dintre armata israeliană și palestinieni).

În concluzie, multiplicarea terorismului răzbunător și, în parte, a celui religios, fundamentalist, nu este numai o cauză, ci și un rezultat al procesului de globalizare și stării de haos și, în acest sens, un instrument deosebit de eficace pentru obținerea unor efecte bine calculate, care, la prima vedere, scapă analizei. Este vorba, între altele, de canalizarea energiilor unor mari puteri și ale comunității internaționale într-o direcție voită, în folosul acelor cercuri care folosesc astfel de acțiuni, întrucât au interese globale sau regionale puternice.

O altă concluzie care se desprinde de aici este aceea a pericolului unui terorism generalizat, care ar menține o perpetuă situație de criză (trecerea de la o criză la alta, de exemplu, de la cea economică la cea informațională, la cea a culturii etc.), făcând imposibilă realizarea unei noi ordini mondiale sau canalizând procesul de constituire a acesteia într-o direcție dorită de anumite cercuri, de anumiți actori.

1. 2. Filosofia și fenomenologia crizei

Unii definesc starea de normalitate ca echilibru dinamic, în care trecerea de la o situație la altă situație este evidentă și chiar previzibilă, în dimensiunea ei, deopotrivă, unitară și contradictorie, dar non-conflictuală. Deci starea de normalitate ar fi, de fapt, un rezultat al unei succesiuni de evenimente non-conflictuale, adică de evoluții în genere previzibile, fără rupturi spectaculoase și periculoase de ritmuri, de raporturi, fără reconfigurări violente de

structurilor statului de drept, uciderea populației și deteriorarea localităților și bunurilor acestuia. Totuși, spre deosebire de terorismul clasic, care nu urmărește nici cucerirea de teritorii, nici obținerea unor avantaje naturale, terorismul militar (armat) are un obiectiv strategic, vizează cucerirea și controlul unor localități, impunerea unui regim politic etc.

sisteme, fără revoluții. Noțiunea de stare⁵ poate fi înțeleasă ca un rezultat al însumării (uneori, al intersecției) unor indicatori de stare, de cele mai multe ori în raport cu o stare-etalon, atunci când privim starea ca moment al devenirii. Un sistem trece printr-o succesiune de stări care, la rândul lor, însumează mulțimea de stări particulare. Fiecare din aceste stări particulare (SP) este o rezultantă al acumulărilor selective anterioare.

$$SP = \sum_1^n SP_i$$

Așadar, evaluarea unei stări se face în funcție de aceste acumulări și de caracteristicile lor. Pentru aceasta, în cadrul sistemului, trebuie identificate componentele de stare sau stările particulare (resurse, structuri, relații, interacțiuni etc.) și stabiliți indicatorii de evaluare a acestora. Aceasta, în situația în care se impune o evaluare obiectivă, în funcție de un etalon sau de anumiți parametri. Este vorba, în general, de stările trecute sau de cele prezente. Lucrurile se schimbă, atunci când se cere prognozarea unei stări, adică determinarea ei sau a evoluției ei în viitor.

Starea generală (SG) a unui sistem dinamic complex, și cu atât mai mult a unui sistem procesual, cum este societatea omenească, la momentul t_j , nu este altceva decât o însumare a stărilor particulare (SP) la momentul t_j , în care i reprezintă timpul, succesiunea, iar j numărul stărilor, i și j luând valori de la 1 la n , astfel:

$$SG_j = \sum_{i,j=1}^n SP_{ij}$$

Dacă este vorba de prognozarea unei stări, atunci ecuația devine o însumare de probabilități, cu mențiunea că nu totdeauna – și cu atât mai puțin când este vorba de starea unei societăți – suma părților echivalează cu întregul. De cele mai multe ori, întregul este altceva decât suma părților sale. O astfel de ecuație nu reprezintă altceva decât o modalitate de evaluare a stării unui sistem în diferite momente. Este, deci, un instrument de analiză. În funcție de aceste mărimi de stare, se poate alcătui graficul evoluției sistemului, care ajută la desprinderea unor concluzii cu privire la calitățile și

⁵ Situație, poziție, circumstanță, clasă (stare socială), categorie, rang, grad, ierarhie etc.

disfuncționalitățile acestuia și la perspectivele dezvoltării sale.

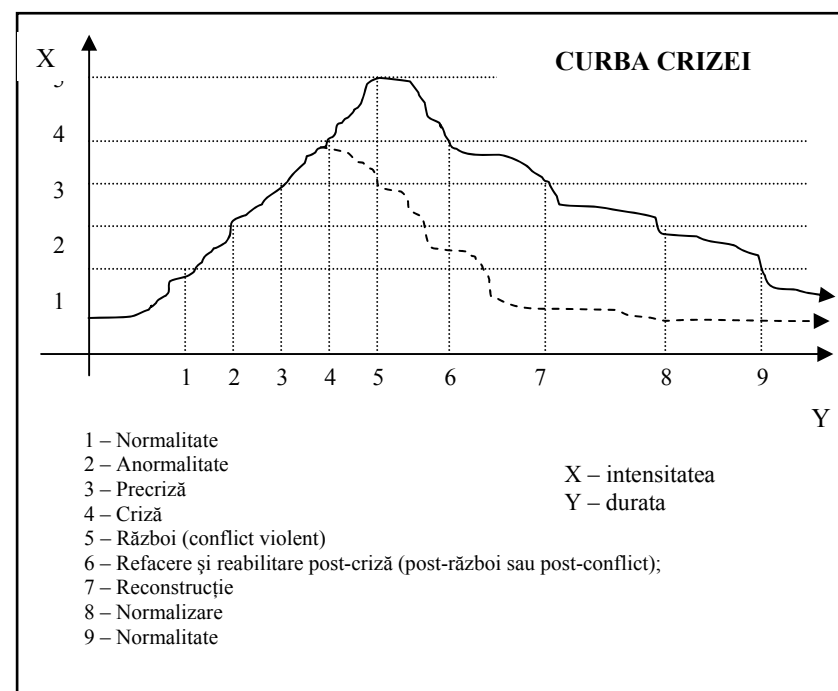
Pornind de aici, starea de normalitate este aceea în care stările succesive ale sistemului nu depășesc parametrii funcționării acestuia, respectiv, caracteristicile sale. O societate – ca sistem –, pentru a funcționa normal, este necesar, spre exemplu, să dispună de un optim structural și funcțional. În acest sens, cerința esențială este aceea ca raporturile care se creează între instituții, între stat și instituțiile sale sau cele private, între cetățeni și instituții, între stat și organizațiile neguvernamentale, între statul respectiv și celelalte state să nu genereze disfuncționalități, perturbații, tensiuni și conflicte, în afară de cele apreciate ca tensiuni intrinseci dinamicii sistemului. Normalitatea este acea stare (succesiune de stări) în care sistemul nu-și depășește caracteristicile și nu este obligat să-și schimbe intempestiv forma, esența, conținutul și structura.

Noțiunea de normalitate nu are peste tot același conținut. Fiecare epocă istorică își are „normalitatea” sa, care este definită de regulă în funcție de ceea ce se consideră drept și nedrept, legal și ilegal, funcțional și nefuncțional pentru epoca respectivă.

În condițiile de azi, normalitatea se definește pe un sistem de legi, principii, norme, obiceiuri și realități care asigură funcționarea corectă a sistemului, în parametri constituționali.

Pentru ca un sistem social (stat, țară, federație, coaliție, alianță sau regim politic) să fie considerat că funcționează în limite normale, considerăm că trebuie să îndeplinească unele cerințe, între care: să fie o structură constituțională sau situată în limitele dreptului și legii; să asigure un cadru suficient de flexibil de dezvoltare economică și socială; să dispună de structuri economice și financiare stabile, fiabile și eficiente; să asigure libertățile stabilite prin charta ONU, prin dreptul internațional și prin alte documente la care țara respectivă este parte și să fie efectiv parte la toate reglementările care țin de buna funcționare a statelor și structurilor internaționale; să aibă capacitate de autoreglare; să nu genereze instabilitate internă și nici zonală; să genereze stabilitate și securitate, atât pe plan intern, cât și pe plan regional; să aibă relații bune cu vecinii; să participe activ la viața internațională; să dispună de un patrimoniu de valori; să dispună de instituții educaționale; să dispună de potențial; să aibă patrimoniu. Toate aceste cerințe sunt dinamice. Ele evoluează într-o marjă flexibilă de valori și, de aceea, trecerea de la o stare de

normalitate la una de *anormalitate* nu este totdeauna ușor sesizabilă. Chiar societățile foarte bine structurate – cu sisteme parlamentare vechi și bine rodite, cu instituții care funcționează, de sute de ani, în limitele normalității –, nu reușesc totdeauna să sesizeze momentul schimbării, al degradării relațiilor și structurilor normale și al intrării în ceea ce se cheamă *anormalitate*. De fapt, starea de *anormalitate* – care se definește, la rândul ei, tot pe o succesiune de trepte dar descrescătoare ale indiciilor de stare – este o etapă de interfață, limitată în timp, și duce fie la criză, fie la o revenire la normalitate. Este foarte greu de distins între o stare de *anormalitate* și fluctuațiile care se înregistrează în timpul evoluției normale a unei societăți. Trecerea de la *starea de anormalitate* la cea de *criză* se face, adesea, prin ceea ce se numește *precriză* și se caracterizează prin scăderi bruște și alarmante ale indicatorilor de stare și a celor de proces.

Procesele sociale complexe – inclusiv crizele – sunt analizate, apelându-se adesea la teoria haosului. Mai exact, la ecuațiile neliniare. „Introducând diferite valori în ecuații neliniare – scrie

Gleik –, oamenii de știință care studiază teoria sistemelor au ajuns să reprezinte efectele pe care le-ar avea diferitele politici și strategii asupra evoluției orașelor, dezvoltării unei societăți sau funcționării unei economii. Cu ajutorul modelelor non-lineare, este posibil să fie localizate în astfel de sisteme punctele critice la nivelul cărora o modificare infimă poate avea un impact disproporționat.⁶ Acest efect disproporționat constituie, de fapt, esența teoriei haosului. Oamenilor de știință le-a trebuit mult timp pentru a ajunge la o serie de ecuații – de altfel, foarte complicate – prin care se evaluează acest efect disproporționat. Ele nu rezolvă însă definitiv problema, ci doar o explică sau, cel puțin încearcă să-i definească parametrii și să-i discute posibilele soluții. Dacă teoria haosului – care este abia la început – ar putea oferi soluții situațiilor complexe, care se supun legilor probabilităților condiționate, evenimentele de tipul celor din decembrie 1989, de la București, și celor din 11 septembrie 2001, din Statele Unite ale Americii, ar fi cel puțin predictibile.

Această primă concluzie cu privire la *caracterul stocastic al proceselor sociale*, adică la rolul detaliului, al faptului mărunț, în evoluția ulterioară, în genere necontrolabilă pe deplin, a proceselor economice, sociale, politice, informaționale, militare etc. are o foarte mare importanță în teoria crizei. Rezultă că trecerea de la normalitate la anormalitate și de la anormalitate la criză este foarte greu de sesizat și de identificat. De aceea, analiza minuțioasă a indicatorilor de stare ar putea oferi un spațiu în care punctele sensibile, generatoare de perturbații și disfuncționalități, să fie sesizate și, ulterior, supravegheate.

Pentru a înțelege acest lucru, s-a apelat la o construcție matematică într-un spațiu abstract, mutidimensional, denumită „spațiul fazelor“. Curba rezultată – spune Gleik – semnală deopotrivă o dezordine a stării pure (nici un punct sau grup de puncte nu apărea de două ori) și o ordine nebănuită (curba descria un soi de spirală în două dimensiuni ca aripile unui fluture). Această dublă spirală a devenit celebră sub numele de „atractorul lui Lorenz“.

În teoria crizei, „spațiul fazelor“ este deosebit de important, întrucât modulează universul posibilităților, al cauzelor și, deopotrivă, al efectelor. Și chiar dacă nu totdeauna un astfel de model

⁶ Gleick, *La Théorie du chaos*, Glossaire.htm

oferă o perspectivă optimistă, important este că atrage atenția asupra unei realități foarte greu de înțeles și de gestionat.

2. TIPOLOGIA ȘI STRUCTURA CRIZELOR. CRIZELE POLITICO-MILITARE

Criza reprezintă, în evoluția unui fenomen, o etapă de disfuncționare, în care sistemul sau sistemele se dereglează și nu mai au capacitatea deplină de a se autoregla, de a ieși adică singure și la timp din această stare de anormalitate, dusă la limită, și de a reveni fie la condiția inițială, fie la o altă condiție, superioară primei. De regulă, conflictul este momentul de maximă intensitate pe scala desfășurării crizei. Crizele sunt, de la un capăt la altul, conflictuale (deci conflictul se asociază crizei) și au intensități și desfășurări diferite. Crizele și conflictele, într-o entitate perfectă, sunt de diferite tipuri, în funcție de fenomenul respectiv, de gradul de intensitate al procesului pe care îl însoțesc, de sistemele sau structurile care depășesc etapa de deosebire și pe cea de opoziție etc. Desigur, nu orice conflict este summum-ul unei crize, dar orice criză este conflictuală. Este posibil să existe și conflicte fără crize, cum ar fi, spre exemplu, *conflictele de interes* sau *conflictele spontane*, cauzate de incompatibilități de moment, de percepția divergentă, la momentul dat, a unor procese și fenomene, a unor situații sau a unor stări. Aceste tipuri de conflicte nu înseamnă crize, dar perpetuarea unei situații conflictuale poate duce la criză și chiar la o criză profundă.

Confruntarea dintre politici constituie motorul dinamicii sociale și economice. Această confruntare (care nu exclude colaborarea, ci, dimpotrivă, o presupune) duce la progres, în timp ce conflictul poate să ducă la război (războiul nefiind altceva decât o continuare a politicii, așa cum scria Clausewitz), iar criza la stagnarea sau chiar la imposibilitatea continuării, pe coordonatele respective, a acestei dezvoltări. În 5.600 de ani de istorie, au avut loc peste 14.520 de războaie, care s-au soldat cu peste 3.640.000.000 de morți și cu pagube de 500 quintilioane de franci elvețieni⁷. Din cei 5.600 de ani

⁷ ROMÂNIA ȘI TRATATELE INTERNAȚIONALE, Editura Militară, București, 1972, p. XIX

de istorie, doar 292 au fost ani de pace. În acest caz, pacea poate fi înțeleasă, așa cum arată și numele, doar ca încheiere a unui război în vederea obținerii unui răgaz pentru pregătirea altui război.

2.1. Tipologia si fizionomia crizelor

În funcție de fenomenul (domeniul) în care au loc, crizele, ca și conflictele pot fi: *politice, economice; sociale, informaționale, culturale, financiare, etnice, religioase, militare*. Desigur, crize se pot găsi în oricare alt domeniu al acțiunii umane și nu numai, dar important este să sesizăm acele domenii și acele crize care au un rol central în determinarea, configurarea și reconfigurarea fenomenului conflictualității. În funcție de spațiul pe care îl cuprind, ele pot fi: *globale, continentale, zonale (regionale), în zone de falii și chiar în zone de confluență*.

În funcție de zona în care se desfășoară, de implicațiile politice și de entitățile angajate, crizele și conflictele pot fi: *naționale* (în interiorul granițelor unui stat); *frontaliere* (între două state care au aceeași frontieră), *regionale și globale*.

În funcție de calitatea și caracteristicile entităților angajate, pot fi: *inter-etnice; religioase; inter sau intra-civilizaționale; inter-instituționale; inter-categorii sociale; profesionale*.

În funcție de intensitate, crizele și conflictele pot fi: *de joasă intensitate, de intensitate medie și de mare intensitate*. Crizele se înscriu totdeauna pe o treaptă superioară de intensitate și pot duce la conflicte violente și chiar la războaie.

Crizele trec, de regulă, prin următoarele etape: *anormalitate, pre-criză, criză și conflict (război)*, în timp ce conflictele trec prin următoarele etape: *pre-conflict; conflict; post-conflict*.

Trecerea de la *normalitate* la *anormalitate* nu este totdeauna sesizabilă la timp. De fapt, nu există un anume tip al acestei treceri, întrucât normalitatea nu este lineară, iar variațiile în evoluția fenomenelor și proceselor politice, economice, sociale, informaționale și militare se încadrează în limite destul de mari, ele însele variabile de la o societate la alta, de la o țară la alta, de la o etapă la alta. De aceea, trecerea de la normalitate la anormalitate nu cunoaște un *prag critic*, adică o linie de despărțire clară și distinctă. Anorma-

litatea poate fi sesizată foarte târziu, când situația deja se complică. Între normalitate și anormalitate nu există, practic, un hiatus sau un interval de timp în care ar trebui făcut neapărat ceva. Așadar, anormalitatea este mai mult decât o simplă degradare a normalității, este o stare de degradare, în care lucrurile bune se amestecă cu cele rele, iar indicatorii de stare înregistrează variații foarte mari, așa cum înregistrează aparatele sofisticate indicatorii de stare ai unui organism care se îmbolnăvește. Important este să ai o astfel de „aparatură“, să fie constituit și instituit un astfel de sistem de supraveghere și evaluare a stării unei societăți, unui sistem, unei realități.

Etapa de *precriză* se caracterizează prin creșterea mișcărilor haotice din interiorul sistemului, prin degradarea indicatorilor de stare și de dinamică.

Etapa preconflictuală cuprinde, în general, două faze: deosebirea și opoziția. Este adevărat, nu totdeauna acestea fac parte din evoluția sau involuția fenomenului spre starea de criză sau spre conflict. *Deosebirea* nu duce totdeauna la *oposiție*, iar *oposiția* nu are ca finalitate totdeauna *conflictul*. Dialectica acestor elemente firești și necesare de funcționalitate a sistemului – deosebirea și opoziția –, existente în toate etapele de dezvoltare a unui fenomen și proces, nu duc în mod automat la crize și conflicte. Uneori, evoluția fenomenului (procesului, sistemului) se limitează la menținerea unui echilibru dinamic între componentele (părțile) care se deosebesc (unitatea se menține mai ales prin diversitate) sau se opun, fără a se ajunge la criză și la conflict, întrucât se știe, conflictul presupune distrugerea definitivă (sau în anumite proporții) a părților și reconstrucția sistemului sau constituirea unui nou sistem (fenomen, proces), care se prezintă extrem de dificilă, întrucât, se știe, este de două ori mai greu să reconstruiești ceva decât să construiești altceva.

Sistemele omogene (în care părțile nu se deosebesc) tind spre entropie zero, deci spre dispariție. De unde rezultă că starea normală a fenomenelor de toate tipurile, inclusiv a celor sociale, este *conflictualitatea*. Important este ca ea să fie ținută, în limitele pe care le permit legițile naturale și sociale, sub control, pentru a se preveni excesele, desfășurarea haotică, apariția crizelor și distrugerea sistemelor de valori, care aparțin oamenilor. Fiind un produs al activității umane, este normal ca oamenii să aibă grijă ca valorile create de ei să se constituie într-un patrimoniu al omenirii, să nu fie atinse de crize

și conflicte, de tipul proletcultismului, distrugerii bibliotecilor și statuiilor. Contrastele și contradicțiile nu vizează sistemele de valori, ci sistemele acționale⁸. Din păcate, lucrurile nu au stat totdeauna așa. Majoritatea fenomenelor și proceselor, trecând prin fazele de deosebire și de opoziție, evoluează deci spre conflict, iar tot acest proces generează crize complexe, terminate adesea prin distrugerea, transformarea sau, în cel mai fericit caz, devenirea sistemelor care sunt supuse acestor evoluții sau involuții.

Securitatea și siguranța națională se definesc, în esența lor, pe gestionarea situațiilor de criză. Situațiile de criză sunt, la rândul lor, condiționate de o serie de vulnerabilități care ies din spațiul strict național. Atât structurile globale, cât și cele care nu se globalizează, cele care se constituie ca entități de reacție la globalizare sau cele care rezultă din procesul de globalizare sunt entități și identități dinamice, supuse ele însele unor procese de schimbare și de transformare (evoluție, involuție, reconstrucție, integrare etc.). Pe tot acest parcurs, apar o serie întreagă de vulnerabilități care se cer avute în vedere. Aceste vulnerabilități sunt generatoare de crize, întrucât li se asociază amenințări care pot duce la crize și conflicte.

Partea din societate care se globalizează (economia și informația) cunoaște o serie de *vulnerabilități*, care proliferază îndeosebi în rețelele transfrontaliere, dar și în interiorul frontierelor. Acestora li se asociază posibilitatea unor crize specifice (de sistem) care afectează sistemele de securitate și siguranță națională, astfel: vulnerabilitatea noilor structuri globale la economia transfrontalieră subterană creează posibilitatea dezvoltării economiilor de tip subteran, de unde rezultă unele disfuncționalități sau chiar crize economice cu desfășurare regională sau globală; vulnerabilitatea financiară permite tranzacții financiare ilicite, spălarea banilor, atacuri asupra sistemelor bancare, îndeosebi asupra celor care susțin economiile naționale, ceea ce conduce la crize financiare; vulnerabilitatea sistemelor de comunicații și a sistemelor informaționale la atacul hackerilor și rețelelor pirate (pirateria informațională) facilitează dezvoltarea unor rețele informaționale ilicite și a piraterismului informațional (cyberpirate-

⁸ Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, ACȚIUNI MILITARE POST-CONFLICT, Editura UNAP., București, 2004, p. 5.

rismul, cybercriminalitatea și cyberterorismul), ceea ce conduce la declanșarea unor crize haotice în sistemele și rețelele de comunicații; vulnerabilitatea la noile acțiuni de tip identitar (politice, etnice, religioase și chiar economice, culturale și informaționale) pot duce la crize de identitate; vulnerabilitatea la arme de distrugere în masă generează crize în ceea ce privește proliferarea (crize în domeniul proliferării/nonproliferării ADM), cu toată paleta de consecințe care decurg de aici; vulnerabilitatea la terorism generează crize în ceea ce privește sistemele de securitate și de siguranță națională, instituțională și personală.

Principalele vulnerabilități ale entităților care nu se globalizează sau care rămân parțial în afara globalizării pot facilita sau chiar genera crize locale: vulnerabilitatea la efectele secundare sau induse ale globalizării poate induce atacuri asociate acestor efecte (polarizare, marginalizare, divizare, fragmentare), iar acestea duc, de cele mai multe ori, la crize identitare; vulnerabilitatea la atacurile care vin din partea conceptului de globalizare asupra entităților ce nu se globalizează (cultură, obiceiuri, mod de viață) și care generează, de asemenea, crize identitare; vulnerabilitatea societății moderne și a economiei moderne la rețelele transfrontaliere ale economiei subterane, traficantilor și piraterismului informațional generează atacuri ale acestei economii, ale traficantilor, structurilor crimei organizate, piraterismului informațional, de unde și apariția unor crize zonale sau locale în sistemele de protecție a cetățeanului, instituțiilor, frontierelor și relațiilor regionale; vulnerabilitatea la procesele de izolare sau autoizolare, ceea ce creează iarăși premise pentru declanșarea unor crize de identitate; vulnerabilitatea la terorism creează premise pentru declanșarea unor crize în spațiul securității naționale, al siguranței instituțiilor, comunităților și cetățeanului; vulnerabilitatea la sărăcie generează crize deosebit de grave în ceea ce privește condiția umană (crize ale condiției umane).

Așadar, o primă evaluare a crizelor care afectează siguranța națională (de fapt, toate crizele vulnerabilizează securitatea țării și siguranța națională, fiind, în același timp, un produs al acestor vulnerabilități) ar putea avea în vedere: *crizele de sistem*; *crizele de proces*; *crizele induse*.

Crizele de sistem sunt, în general, crize ale structurilor și rezultă din dificultatea sistemului de a-și adapta structurile la cerin-

tele funcționale. Ele sunt o urmare a rigidității sistemelor și a insuficienței lor deschideri spre schimb de informații, de substanță și de energie cu mediul, cu celelalte sisteme care alcătuiesc acest mediu. Astfel de crize sunt numeroase și ușor de sesizat, întrucât unele dintre componente devin anacronice și frânează funcționarea și dezvoltarea sistemului. Crizele de sistem vizează practic toate sistemele sociale, politice, economice, educaționale, informaționale, militare, structurile de protecție a ordinii publice și de siguranță națională, dar și de altă natură. Toate afectează grav securitatea socială, politică, economică, educațională, informațională, cetățenească și militară.

Există, deci, crize sociale, politice, economice, ale sistemului educațional, informaționale, militare, în sistemul ordinii publice și în cel al siguranței naționale. Spre exemplu, creșterea numărului partidelor politice și menținerea unor structuri învechite, rigide și extremiste creează tensiuni și incompatibilități ce pot genera crize politice extrem de grave. De aceea, societatea trebuie să folosească indicatori de evaluare a structurilor politice, pentru a sesiza la timp aceste incompatibilități. De regulă, crizele dintr-un sistem se transferă și în celelalte sisteme și chiar în sistemele de sisteme, generând crize specifice sistemelor respective, dar și *crize generale* sau *crize de metasistem*. Dar germenii acestor crize nu se află numai în anacronismul sau vulnerabilitatea unor sisteme politice, economice și sociale, ci mai ales în modul în care acestea interacționează (sau nu interacționează). Spre exemplu, incompatibilitățile dintre structurile sistemului politic și ale celui economic pot genera crize politico-economice dintre cele mai grave.

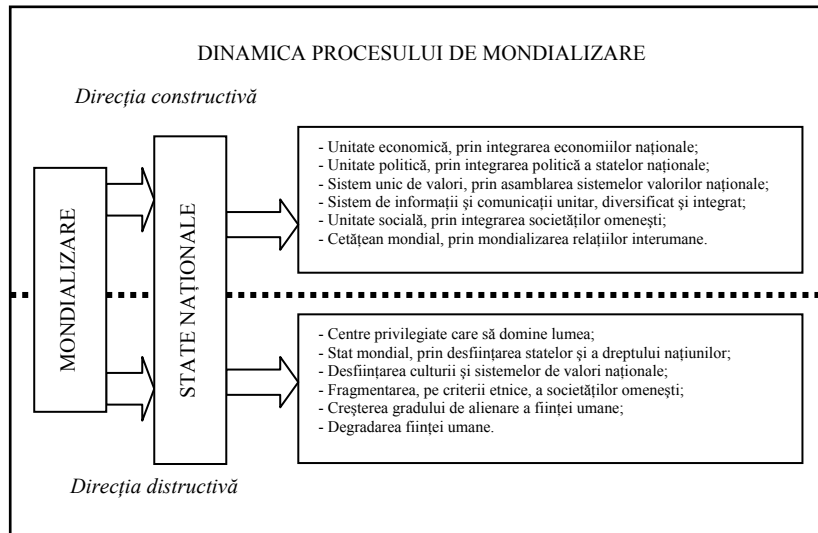
Crizele de proces reprezintă o continuare a crizelor de sistem. Se știe, nu există sisteme de dragul sistemelor, sisteme închise, care nu pot comunica cu exteriorul și, deci, nu se pot schimba niciodată, ci sisteme dinamice complexe, care se caracterizează prin funcționalitate, procesualitate și adaptabilitate. Nu există niciodată o armonie deplină nici în cadrul sistemului, nici în relațiile dintre sisteme. Uneori, disfuncționalitățile sunt atât de mari, încât apar aceste *crize de proces*, care sunt foarte greu de gestionat, întrucât evaluarea lor se face prin indicatori de dinamică, unde fluctuațiile sunt foarte mari.

Crizele induse sunt efecte secundare ale procesualității. În sistemul apărării, securității naționale, ordinii publice și siguranței cetățeanului, proprietății, instituțiilor și statului – un *sistem de*

sisteme –, factorii perturbatori (care vin din alte spații de disfuncționalitate) creează un fel de *crize induse*. Desigur, acest tip de crize nu este specific doar acestui metasistem, ci se află în toate sistemele, ca urmare a legăturilor și condiționărilor strânse care există între acestea. Indicatorii pe baza cărora se face evaluarea și prognozarea acestui tip de crize sunt analizați în funcție de aceste interdependențe, deci pe baza probabilităților condiționate. Aceasta înseamnă că probabilitatea apariției evenimentului x depinde de cea a evenimentului y , cea a evenimentului y de cea a evenimentului z , cea a evenimentului z de cele ale evenimentelor p, q, x etc.

Evaluarea vulnerabilităților, a amenințărilor și riscurilor asumate, precum și cea a crizelor asociate sau induse se poate realiza pornindu-se de la analiza tuturor indicatorilor de stare și de dinamică în toate domeniile, dar mai ales în cele care condiționează securitatea națională și siguranța cetățeanului, familiei, proprietății, statului și instituțiilor sale.

Mediul de securitate constă în totalitatea sistemelor, factorilor și proceselor politice, economice, sociale, informaționale și militare care interacționează, creând un spațiu caracterizat de anumite constante și de mai multe variabile. Constantele se constituie din acele repere de bază care asigură stabilitate, coerență și funcționalitate sistemelor, iar variabilele rezultă din procesualitatea acestor sisteme, din schimburile de substanță, energie și informație dintre ele și, mai ales, din valorile care se atribuie și se distribuie în derularea interdependențelor. Aceste interdependențe se manifestă în două mari proiecții care sunt, în același timp, divergente și complementare: *globalizarea* și *identificarea*. Aceste două mari procese (în esența lor, realități procesuale și proiecții ale proceselor) nu evoluează linear, ci haotic. De unde și dubla lor calitate, în spațiul fazelor, de procese stocastice, care urmăresc crearea și menținerea unor raporturi dinamice complexe, viabile și autosustenabile, și de procese ce distrug alte procese și care, la urma urmei, urmăresc să se distrugă reciproc. Este o relație paradoxală. Pe de o parte globalizarea și identificarea reprezintă un megasistem sau un metasistem al lumii și, pe de altă parte, dimensiunea globală și cea identitară tind spre divergență și incompatibilitate, generând crize și conflicte.

Este posibil ca, în interiorul procesului de globalizare, să se dezvolte, încă de la început, unele fisuri ce vor determina apariția unor noi falii (de tipul celor provocate de interesele civilizaționale) și, deci, noi entități sau noi identități. Cele mai multe dintre acestea nu sunt cu totul noi, ci vechi entități care s-au transformat ele însele, fără să-și piardă însă tendințele și valențele identitare și nici pe cele generatoare de crize și conflicte. Cele mai importante ar putea fi: entități sau identități etnice (grupuri etnice); identități sau entități religioase, unele constituite pe criterii fundamentaliste, deci extremiste și amenințătoare; identități politice provocate mai ales de extremismul politic, dar nu numai; identități sau entități economice, opuse economiei globale; identități ale economiei subterane, traficantilor, mafiei, rețelelor teroriste; identități culturale, care se opun multiculturalismului; identități de altă natură, spre exemplu cyberinformaționale.

Rezolvarea problemelor adoptării „Constituției Europene“ ar fi reprezentat un mare succes, dar, din păcate, în locul acestuia, a apărut o nouă criză în Uniunea Europeană, întrucât în Franța și Olanda Tratatul Constituției Europene a fost respins prin referendum. Meta-sistemul a fost perceput ca o amenințare pentru entitățile statale (politice, economice, sociale și culturale), pe baza cărora funcționează societatea omenească și, ca atare, nu s-a acceptat (cel puțin în

aceste două țări) o astfel de redefinire dinamică a dependențelor și interdependențelor⁹. S-a crezut că este în interesul entităților statale să participe la acest proces de edificare a unei metaentități care le protejează și le scoate din vechea stare de opoziție, de criză și de conflict. N-a fost însă așa. Europeanii nu au avut și nu au încredere în capacitatea metasistemului de a rezolva acele probleme pe care statele nu sunt în stare să le rezolve.

Același proces se va produce, probabil, și cu sistemele de securitate. Încercarea de a le globaliza rapid, chiar înaintea globalizării economice, informaționale, sociale și politice (constituirea Ligii Națiunilor și a organizației ONU, ca și a numeroaselor structuri și sisteme regionale de securitate) nu a dat încă rezultatele scontate și nu a reușit să prevină și nici măcar să gestioneze crizele și conflictele. Unele (chiar ONU și OSCE) s-au dovedit, în multe privințe, inflexibile, rigide, greu adaptabile la evoluția, adesea imprevizibilă, a situației internaționale. Totuși, se pare că viitorul aparține acestor sisteme de securitate internaționale, care vor răspunde din ce în ce mai mult, împreună, noilor provocări, ajungând să gestioneze crizele și conflictele¹⁰ și, poate, să prevină războaiele (cel puțin, pe cele extrem de sângeroase).

Caracteristica principală a mediului de securitate o reprezintă, în cadrul bătăliei între procesul de globalizare și cel de păstrare și afirmare a identităților, *multiplicarea amenințărilor teroriste*. Veacul în care abia am intrat este lovit profund de o criză care are drept centru vital *terorismul*.

În următorii 5-10 ani, amenințările teroriste internaționale se vor extinde și diversifica, evoluând, în principal, în funcție de efectele de falie.

2.2. Tipologia și fizionomia crizelor politico-militare

Principalele crize politico-militare de la începutul secolului își

⁹ *Traité établissant une Constitution pour l'Europe*, Internet, Constitution Européenne.pdf

¹⁰ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, DETERMINĂRI ALE VIITORULUI SISTEMELOR DE SECURITATE, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, pp. 11-12.

au originea în *efectul de război rece* și în starea de haos care s-a creat după încheierea acestuia. Ne aflăm încă în derularea primelor etape post-război rece, adică în etapa de restabilire a ordinii de drept și de refacere a relațiilor internaționale ieșite din bipolaritate. Etapa reconstrucției și cea a normalizării, deși au început, sunt încă departe de a-și atinge obiectivele. Lărgirea NATO și cea a UE, deși au creat premise pentru mai buna gestionare a crizelor și conflictelor specifice acestor etape, nu au reușit să asigure gestionarea corespunzătoare a crizelor politico-militare, ci dimpotrivă, aceste crize au influențat și influențează încă substanțial relațiile euro-atlantice. Criza din Irak a determinat o atitudine diferită în cadrul NATO, Germania și Franța opunându-se intervenției militare în Irak fără mandat ONU. Cu zece ani în urmă, Uniunea Europeană, nefiind în măsură să gestioneze criza din spațiul ex-iugoslav, apelase la intervenția NATO și îndeosebi a Statelor Unite ale Americii. Eforturile care s-au făcut de atunci au ameliorat într-un fel relația euro-atlantică în problema gestionării crizelor și conflictelor, UE elaborând o strategie de a se dota cu mijloacele necesare îndeplinirii misiunilor tip Petersberg, dar nu s-a realizat încă pe deplin acea unitate de vederi absolut necesară în această privință.

Cele mai grave crize politico-militare de la începutul secolului sunt cele generate de atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 asupra Statelor Unite și de riposta promptă americană prin declanșarea războiului împotriva terorismului, intervenția din Afghanistan, războiul din Irak și consecințele acestuia pe termen lung. Criza din Orientul Apropiat (conflictul dramatic dintre Israel și palestinieni) nu s-a ameliorat, iar cea a Balcanilor de Vest, deși gestionată în mod corespunzător de NATO și, actualmente de UE, se continuă, la fel și cea din Transnistria, din Cecenia, din Asia Centrală și din Asia de Sud-Est. Continentul african este zguduit de conflicte militare deschise, atacurile teroriste au făcut numeroase victime la început de secol în Spania, în Turcia, în Federația Rusă, în Caucaz, în Asia de Sud-Est și în multe alte locuri de pe planetă. Aceste crize politico-militare care se țin lanț nu au, aparent, nici o legătură cu criza economică mondială, cu criza energetică (prețul barilului de petrol de depășit demult pragul critic considerat cândva a fi 50 de dolari, apropiindu-se de 60!) și cu crizele politice declanșate (și soluționate) în Georgia, în Ucraina și în țările Asiei Centrale. În realitate, toate

aceste crize se intercondiționează, la originea lor aflându-se bătălia pentru resurse, pentru frontiere, pentru poziții avantajoase sau privilegiate în noua configurație mondială, pentru putere și, mai ales, pentru influență. Înapoia acestor crize se află însă interesele marii finanțe, capacitatea ei extraordinară de a produce, direct sau prin inducție, situații generatoare de crize și conflicte.

3. CARACTERISTICI ȘI TENDINȚE ALE CRIZELOR POLITICO-MILITARE LA ÎNCEPUT DE SECOL

Toate crizele care afectează sistemele politice, sociale, economice, informaționale și militare sunt, în esența lor, de sorginte politică. Ele provin din apariția și dezvoltarea unor disfuncționalități grave în primul rând în cadrul fluxurilor pe care se definesc relațiile dintre sisteme sau dintre componente ale sistemelor. Acestea se accentuează în permanență, dacă nu se iau măsuri imediate. Crizele internaționale au, în genere, aceeași configurație și aceeași cauzalitate. Jean-Louis Dufour¹¹ analizează, următoarele 56 de crize¹²

¹¹ Jean-Louis Dufour, *Op.cit.*, pp. 58-225

¹² Acestea sunt: revolta boxerilor și trimiterea unei forțe internaționale (1900), prima criză dintre Franța și Germania pe seama Marocului (1905), criza bosniacă (1908), atentatul de la Sarajevo și criza din vara anului 1914, genocidul armean (1915-1919), ocuparea regiunii Ruhrului de către trupele franco-belgiene (1923), incidentul de la Wal-Wal și criza etiopiană (1934), remilitarizarea Renaniei (1936), *pronunciamento*-ul militar din Spania (1936), München (1939), blocada Berlinului (1949), insurecția ungară (1956), naționalizarea Companiei Universale a Canalului de Suez (1956), intervenția americană în Liban (1958), războiul pentru insulele Jinmen/Quemoy (1958), secesiunea Katangăi și intervenția Națiunilor Unite (1960-1963), criza avionului spion american U2 (1960), care a fost doborât în spațiul aerian sovietic, diferendul franco-tunisian (1961), criza rachetelor din Cuba (1962), lovitura de stat din Gabon și intervenția franceză (1964), criza prilejuită de „Războiul de șase zile“ (1967), „Primăvara de la Praga“ și intervenția forțelor armate țărilor Tratatului de la Varșovia, mai puțin ale României (1968), secesiunea Bangladeshului (1971), criza produsă de „Războiul de Yom Kippur“ (1973), debarcarea turcă din Cipru (1974), pătrunderea forțelor siriene în Liban (1976), incidentele dintre Djibouti și Somalia și intervenția franceză (1976), intervenția avioanelor franceze Jaguar în Mauritania împotriva Frontului Polisario (1977), confruntarea dintre Somalia și Etiopia (1977-1978), intervenția israeliană în sudul Libanului și crearea Forței Interimare a Națiunilor Unite în Liban – FINUL (1978), invadarea provinciei Shaba și intervenția franceză de la Kolwezi (1978), răsturnarea împăratului Bokassa și operațiunea

internaționale importante din cele 200 sau, după unii autori, 400 care au avut loc în secolul al XX-lea. Toate, în concepția analistului francez, au cunoscut o perioadă de precriză, un moment de ruptură și o desfășurare propriu-zisă a crizei. La aceste crize se pot adăuga altele, numeroase, între care ar trebui menționate și cele din Transnistria (1992 și până azi), din Cecenia, din Caucazul de Nord, din Filipine, din Indonezia și din numeroase alte locuri de pe planetă.

3.1. Noi caracteristici ale crizelor politico-militare

Începutul de secol nu a modificat filosofia, fenomenologia și fizionomia crizelor politice, militare și politico-militare. De fapt, nu există crize militare în sine, ci toate crizele din domeniul militar sunt de sorginte politico-militară. Totdeauna există o situație, o conjunctură sau o decizie politică de unde își extrage substanța o disfuncționalitate de ordin militar care generează o criză în sistem.

De regulă, crizele politico-militare apar atunci când sistemele sau acțiunile politice ajung în impas, când sunt epuizate toate celelalte resurse și se apelează la ultima forță care ar putea scoate politicul din dificultate, forța militară. Numai că nu totdeauna o astfel de soluție este și cea mai bună, deși, uneori, devine singura. De regulă, criza politico-militară constituie o etapă superioară a unei crize politice interne sau internaționale. Ea marchează acel prag critic după

„Barracuda“ (1979), luarea ca ostatici a personalului ambasadei americane de la Teheran (1979), intervenția sovietică în Afghanistan (1979), „Afacerea de la Gafsa“ (1980) și intervenția franceză, criza din Polonia (1981), incidentul din Golful Syrta dintre Statele Unite și Libia (1981), criza și războiul din Falkland (Malvine) (1982), criza dintre Statele Unite și Granada și intervenția americană (1983), diferendul dintre Ciad și Libia (1986), atentatul de la Berlin și raidul american împotriva regimului de la Tripoli (1986), incidentele din sudul Libanului (1986), rebeliunea din Surinam (1986-1992), prima criză din Golful Persic (1987), criza dintre Statele Unite și Panama și operația „Cauza justă“ (1987-1989), „Războiul din octombrie“ din Rwanda și intervenția franceză (1990-1991), tulburările din Gabon (1990), invadarea Kuweitului de către Irak (1990), izbucnirea lungii crize iugoslave (25 iunie 1991), tulburările din Zair și intervenția militară franco-belgiană (1991), criza din Somalia și intervenția internațională (1992), condamnarea Israelului și Intifada (1993), ultimatumul de la Sarajevo (1994), criza Taiwanului (martie 1996), criza dintre Irak și SUA (1997-1998), criza din Kosovo (1999).

care, adeseori, criza devine război.

Crizele politico-militare sunt vechi de când lumea și au, în toate timpurile, aproape aceleași caracteristici. Ele rezultă din dinamica și dialectica intereselor și poartă amprenta interdependențelor acestora. Astfel, criza din Orientul Mijlociu este, în fond, o criză condiționată de bătălia pentru resursele energetice și pentru dezamorsarea unui focar de tensiuni și conflicte. În același timp, ea este determinată și de un proces complex al frontierei, în condițiile în care între statul evreu și palestinienii există un complicat diferend de identitate. Această situație iradiază tensiuni în întregul Orient Mijlociu, întrucât, cu toate divergențele, există, totuși, o solidaritate a lumii arabe.

Practic, criza Orientului Mijlociu nu poate fi rezolvată decât în momentul în care sunt soluționate două probleme esențiale: problema palestiniană și problema gestionării resurselor energetice din zonă. Conceptul Orientul Mijlociu Extins, sau Marele Orient Mijlociu, ar putea reprezenta o soluție, dar ea nu este încă percepută așa de către toate statele din zonă. Dimpotrivă, unele state, între care și Iranul, o consideră ca o soluție americană inacceptabilă. Cert este că, la ora actuală, Orientul Mijlociu este spațiul în care se derulează cele mai grave crize de la încheierea războiului rece, iar problemele care generează aceste crize sunt departe de a putea fi soluționate.

La această criză a frontierelor și a gestionării resurselor se adaugă una și mai gravă, însă complementară acesteia, terorismul. Acest fenomen – existent dintotdeauna pe planetă – a căpătat la început de secol, o dimensiune planetară, constituind, după pericolul nuclear, cea mai gravă amenințare la adresa securității omenirii.

3.2. Gestionarea crizelor politico-militare

Crizele nu se declanșează chiar pe neașteptate. Totdeauna există o fază de trecere de la normalitate la anormalitate și de la anormalitate la precriză, care pot fi identificate după modificările survenite la nivelul indicatorilor de stare și de proces. Aceste modificări semnaleză anormalitatea, precriză și criza. De aceea o criză trebuie urmărită încă din faza de trecere a sistemului sau procesului respectiv de la starea de normalitate la cea de anormalitate

și de precriză. Este adevărat, nu există încă certitudini cu privire la aceste faze – ele diferă semnificativ de la un domeniu la altul, de la o țară la alta, de la o situație la alta –, dar pot fi identificate și analizate, dacă se stabilesc criterii, etaloane și indicatori de evaluare.

Așadar, gestionarea crizelor presupune:

- sesizarea disfuncționalităților de sistem și de proces și găsirea unei modalități de monitorizare a acestora;
- sesizarea fenomenului de criză, din faza de anormalitate și de precriză, analizarea și cunoașterea detaliată a acestuia;
- identificarea punctelor sensibile, a vulnerabilităților și punctelor forte ale acestui fenomen și acțiunea adecvată asupra acestora;
- unificarea și coalizarea tuturor factorilor anticriză și angajarea acestora în a formula și pune în operă, pe întregul parcurs, unele răspunsuri adecvate.

Răspunsul la crize (interne, regionale, internaționale etc.), pentru a fi corect, oportun și eficient, trebuie să îndeplinească în mod obligatoriu câteva condiții esențiale, între care pot fi situate și următoarele: să fie dat în cunoștință de cauză, ceea ce înseamnă întreprinderea unor investigații profunde pentru înțelegerea caracteristicilor și personalității fenomenului; să fie preventiv, anticipativ, pe cât posibil, ante-factum și nu post-factum; să ofere soluții; să se concretizeze în acțiuni; să includă asumarea de riscuri și, deci, suportarea consecințelor nereușitei.

Pornind de aici, precum și de la analiza critică, managementul crizelor trebuie să răspundă unor interogații, cum ar fi: Cu ce fel de criză avem de a face? Care sunt cauzele care au generat-o? Care sunt caracteristicile ei? Care este aria ei de răspândire? Care sunt efectele și implicațiile cunoscute? Care sunt forțele, mijloacele și situațiile care au declanșat-o și cum sunt acestea angajate sau afectate de procesul crizei și conflictului? Care sunt structurile și caracteristicile? Care sunt evoluțiile posibile? În acest sens, managementul include un proces de cunoaștere a situației politice și strategice și, pe această bază, unul de gestionare, de administrare a crizei respective, care presupune: cunoașterea fenomenului de criză; organizarea și desfășurarea acțiunilor pentru supravegherea, controlul și rezolvarea ei.

Cunoașterea crizei presupune:

- a. Culegerea de date și informații, analiza și structurarea acestora și desprinderea concluziilor;

b. Evaluarea și diagnosticarea care trebuie să cuprindă: identificarea cadrului, mediului și a caracteristicilor situației care au favorizat și favorizează criza; identificarea cauzelor crizei; identificarea ariei de răspândire a crizei; identificarea principalelor caracteristici; identificarea obiectivelor urmărite și realizate, atunci când criza este provocată și are părți angajate într-o situație conflictuală; identificarea părților aflate în conflict (dacă este vorba de supravegherea unui conflict între două sau mai multe tabere) sau a opozanților (dacă este vorba de o acțiune împotriva celui care gestionează criza); identificarea și evaluarea punctelor tari și a vulnerabilităților; identificarea sistemului de valori (de principii) care o susțin; descoperirea rețelelor acționale, a modurilor de comunicații și de conducere ale celor angajați în conflict; evaluarea efectelor; evaluarea implicațiilor;

c. Prognozarea evoluției crizei: evaluarea posibilei desfășurări a fenomenului; identificarea și evaluarea cauzelor care determină continuarea și evoluție crizei; deducerea obiectivelor care urmează a fi îndeplinite; identificarea (anticiparea) structurilor acționale posibile, a alianțelor și a noilor vulnerabilități.

Organizarea acțiunilor pentru soluționarea crizei impune:

a. Supravegherea crizei: culegerea de date și informații și analiza lor; identificarea părților aflate în conflict și a intențiilor lor; monitorizarea acțiunilor.

b. Rezolvarea crizei: acțiuni asupra cauzelor, în măsura în care se cunosc; contactarea părților; organizarea negocierilor (când este cazul); stabilirea forțelor și mijloacelor care acționează în diferite etape ale crizei (politice, diplomatice, informaționale, economice, de ordine publică și siguranță națională, militare) și pregătirea acestora pentru astfel de acțiuni; stabilirea modului de acțiune, a modului de angajare, a mandatului și a acțiunilor propriu-zise (acțiuni asupra părților; acțiuni asupra liderilor; acțiuni asupra punctelor tari; acțiuni asupra punctelor vulnerabile; acțiuni asupra partenerilor; acțiuni asupra rețelelor și bazelor, depozitelor și statelor care sprijină părțile sau acțiunile, în cazul terorismului de orice fel sau în conflicte violente); represalii etc.

c. Limitarea extinderii crizei: embargo; boicot; blocadă; alte sancțiuni stabilite de ONU și alte organisme internaționale.

De asemenea, este necesar să fie organizate foarte bine și acțiunile post-criză sau post-conflict, pentru lichidarea urmărilor și reluarea vieții normale. Crizele sunt numeroase, extrem de diversificate și, în consecință, la fel de numeroase, de diversificate și de particularizate trebuie să fie și formele și procedeele de acțiune. S-a dovedit că încadrarea acestora în tipicuri sau în tipare nu este, de cele mai multe ori, binevenită. De aici nu rezultă că astfel de forme și procedee trebuie să fie haotice (pentru ca starea de haos este paradisul crizelor, conflictelor și actelor de terorism), ci doar cerința ca ele să fie inteligente, ingenioase și, mai presus de orice, eficiente. Statele, Organizația Națiunilor Unite, organismele internaționale au stabilit o mulțime de acorduri, convenții și norme privind relațiile între state, dreptul păcii și al războiului, precum și principii, reguli și norme de rezolvare a conflictelor și situațiilor de criză. Acestea nu sunt însă suficiente și nu se constituie în soluții concrete. E drept, soluțiile nu trebuie să eludeze normele de drept internațional, dar și aceste norme trebuie să fie tot timpul actualizate la condițiile concrete ale situației internaționale, la realitățile vieții. Totuși, atâta timp cât ele n-au fost schimbate, nu pot să nu fie respectate. Acțiunea NATO asupra Iugoslaviei, fără mandat ONU, ca și războiul din Irak din martie-aprilie 2003, au creat un precedent deosebit de periculos, de unde s-a dedus, în mod simplist, că noua ordine mondială, concept inițiat de președintele Bush pe la începutul deceniului 9 al secolului trecut, ar fi ea însăși un imperiu al arbitrariului și voinței celor puternici, deci tot o stare de haos.

Acest precedent și multe altele, mai puțin spectaculoase dar la fel de primejdioase, fac extrem de dificil procesul de elaborare și desfășurare a acțiunilor statelor, instituțiilor, organismelor internaționale și chiar ale Alianței Nord-Atlantice pentru rezolvarea crizelor, inclusiv a celor generate de proliferarea terorismului. Și așa acțiunile împotriva terorismului, atât cele de protecție și de apărare (antiterorism), cât și cele ofensive, de lichidare a cauzelor, structurilor, rețelelor și cuiburilor teroriste sunt foarte dificile, întrucât se desfășoară împotriva unui inamic aparent neînarmat (dar care poate acționa cu orice fel de arme, inclusiv chimice, biologice, radiologice și nucleare), nelocalizat (dar care poate acționa oriunde și asupra oricui) și fără reguli, principii și strategii (dar care poate întrebuița orice fel de strategii și de tactici și desfășura orice fel de acțiuni, de la

cele cu bombe artizanale, la cele asupra rețelelor Internet). Forțele și mijloacele la dispoziție pentru rezolvarea crizelor rămân cele cunoscute: politice și diplomatice, informaționale, economice, de ordine publică și siguranță națională și, în ultimă instanță, cele militare, mai ales forțele speciale, dar și celelalte categorii de forțe.

Acțiuni politice și diplomatice

Carta ONU consideră că principala modalitate de rezolvare a oricăror diferende o constituie *dialogul*, mai exact, *dialogul politic*. În esența lui, dialogul politic este un instrument al politicii, adică o modalitate prin care se relevă interesele, deosebirile, opiniile, zonele de confluență și zonele divergente și, pe această bază, se caută și se găsesc soluțiile cele mai potrivite.

În relațiile dintre state și în interiorul acestora, în cadrul structurilor care le compun, dialogul se consideră a fi mijlocul cel mai simplu, cel mai util, cel mai la îndemână și cel mai eficient pentru soluționarea oricăror probleme.

Dialogul politic este foarte important, este hotărâtor și în rezolvarea crizelor. Chiar dacă, pe parcurs, se poate recurge și la alte mijloace – economice, militare, informaționale, sau de altă natură –, în cele din urmă, tot dialogul politic este cel care pune lucrurile la punct.

Formele dialogului politic sunt numeroase, fluide, independente și transparente la semnificație. Există dialog de informare, de investigare a situației, a crizelor și împrejurărilor în care a avut loc un eveniment sau s-a declanșat o criză, de tatonare, de evaluare, de presiune și chiar de impunere a punctului de vedere al uneia dintre părți, al unei alianțe sau al comunității internaționale etc.

Dialogul se realizează la diferite niveluri, de la cel mai înalt, între șefii de state – Summit-ul –, până la nivelul experților. El poate fi dus în mod direct, adesea nemijlocit, s-au pe căi diplomatice, în acest caz constând în schimburi de scrisori și telegrame efectuate prin intermediul ambasadelor, ca și în alte activități specifice diplomației.

Presiunea politică este o altă formă prin care se încearcă să se impună părților aflate în conflict sau părții opozante, un anumit tip de comportament, în sensul acceptării unor soluții pentru rezolvarea crizei, a diferendelor etnice sau de altă natură, pentru izolarea unui

stat agresor, pentru combaterea terorismului etc. În același scop poate fi utilizat și *avertismentul*.

În ceea ce privește soluționarea crizelor și mai ales combaterea terorismului există o serie de convenții între care:

Convenția de la Tokio, din 14 septembrie 1963, referitoare la infracțiuni și alte acte săvârșite la bordul aeronavelor. Ea definește conceptul de „Capturare de aeronave”, fără să stabilească și măsuri corespunzătoare împotriva celor care săvârșesc asemenea fapte. România a ratificat această convenție la 21 septembrie 1973;

Convenția de la Haga din 16 decembrie 1970 completează Convenția de la Tokio, având ca scop legiferarea unor acțiuni ferme împotriva actelor și autorilor deturnărilor aeronavelor. În această convenție se vorbește de pirateria aeriană și se stabilesc pedepse severe împotriva autorilor. România a ratificat Convenția de la Haga, la 19 aprilie 1972

Convenția de la Montreal s-a încheiat la 23 septembrie 1971 și se referă la modalitățile de reprimare a acelor acte care pun în pericol securitatea aviației civile. Este, de asemenea, o convenție importantă pentru formarea unui front împotriva terorismului aerian care, la acea dată, se manifesta mai ales sub forma deturnării de nave și luare de ostatici dintre pasageri sau dintre membrii echipajelor. Ea a fost ratificată de România la 30 mai 1976.

La 5 februarie 1974, la New York a fost adoptată o altă convenție pentru prevenirea și reprimarea persoanelor care se bucură de protecție internațională, inclusiv agenți diplomatici, iar la 13 decembrie 1979, prin rezoluția Adunării Generale a ONU, a fost adoptată *Convenția internațională împotriva luării de ostatici*.

Toate aceste documente și multe altele dovedesc voința politică și civică a comunității internaționale pentru combaterea terorismului și rezolvarea pe cale politică a crizelor de orice fel.

Sistemul de restricții și de constrângeri acceptate are ca obiectiv realizarea unei comuniuni de forțe – politice, în primul rând – și a unui complex de acțiuni și de reacții la stările de anormalitate, la situațiile de criză și, mai ales, la actele de terorism. Acest sistem nu este însă suficient. În urma atacului terorist asupra Statelor Unite ale Americii, s-a desprins imperativul elaborării unei strategii complexe, inclusiv militare, pentru lichidarea terorismului și rezolvarea, printr-o puternică și necesară coaliție mondială, a situațiilor de criză.

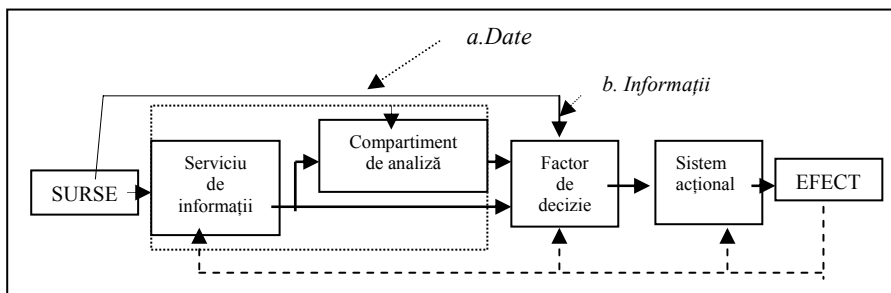
Scopurile și obiectivele acțiunilor politice și diplomatice pentru rezolvarea situațiilor de criză și combaterea terorismului și altor pericole și amenințări asimetrice vizează: prevenirea și dezamorsarea situațiilor generatoare de crize și conflicte; conștientizarea părților aflate în conflict și a opiniei publice asupra cauzelor și, mai ales, asupra efectelor crizelor respective; îndemnul la reflecție, la luciditate; realizarea unei puternice opinii naționale sau internaționale în favoarea rezolvării imediate, pe cale politică, a diferendului, a situației, a crizei, astfel încât efectele negative și cele secundare să fie cât mai mici, sau, în orice caz, suportabile; evitarea confruntărilor violente, a pierderilor de vieți și a distrugerii bunurilor materiale; suveranitatea legii, a dreptului și a rațiunii; prevenirea extinderii crizei sau a conflictului.

Forme și procedee informaționale

Se poate spune că, în managementul crizelor, sistemele informaționale – structuri și acțiuni – reprezintă ochii și urechile celor care își asumă responsabilitatea gestionării și, în consecință, a supra-vegherii și, într-o formă sau alta, a rezolvării crizelor. De aceea, serviciile de informații și structurile de analiză, evaluare și prognoză a mediului internațional de securitate, a situațiilor generatoare de crize și conflicte trebuie tratate cu toată atenția. Misiunea lor este extrem de dificilă, de rezultatul acțiunii lor deprinzând în cea mai mare măsură calitatea, oportunitatea și eficiența deciziilor care se iau.

Există trei modalități importante de circulație a informației de la surse la factori de decizie, fiecare din acestea având avantajele și dezavantajele ei: a) datele și informațiile ajung nemijlocit, nepreluate și neanalizate, la factorul de decizie, urmând ca aici ele să fie analizate și prelucrate; b) datele suportă un proces de prelucrare, sunt transformate în informații, evaluări și prognoze, abia acestea ajungând la factorul de decizie; combinarea celor două căi, în funcție de condițiile concrete și de cerința de informație.

Circulația datelor și informațiilor ar urma, în această viziune, următorul flux:

Circuitul *a* prezintă avantajul neprelucrării datelor. În acest caz, decidentul are posibilitatea să analizeze în mod direct, nemijlocit datele, să evalueze fără intermediari situația și să desprindă concluziile de rigoare. Dezavantajul acestui circuit este fluxul enorm de date și redundanța foarte mare, ceea ce ar putea să ducă la intoxicarea informațională a decidentului, la un consum foarte mare de timp cu prelucrarea datelor și analize ne semnificative și, datorită acestui fapt, la punerea lui în imposibilitatea de a desprinde cele mai juste concluzii și de a lua decizii corecte, în timp oportun.

Circuitul *b* oferă decidentului informații (nu date), evaluări și prognoze, ceea ce îl ajută direct în reprezentarea rapidă a situației, lăsându-i suficient timp pentru analiza altor factori și elaborarea deciziei. Și acest circuit are un dezavantaj destul de mare, în sensul că creează dependențe care, în anumite împrejurări, mai ales când este vorba de soluționarea crizelor, pot deveni periculoase. Astfel, serviciul de informații respectiv, prin informațiile, evaluările și prognozele pe care le pune la dispoziția decidentului, poate influența în mod hotărât decizia.

De aceea, pentru a evita astfel de efecte, unii decidenți preferă folosirea corespunzătoare, combinată, a celor două circuite, uneori chiar constituirea unui compartiment separat de triere, verificare și analiză a datelor, informațiilor, evaluărilor și prognozelor, astfel încât eroarea care vine dinspre sistemul de informații să fie înlăturată sau redusă la dimensiuni și determinații ne semnificative. Acest compartiment nu se justifică totdeauna; dimpotrivă, s-ar putea să devină un element-cheie, extrem de puternic, în fluxul decizional, ceea ce iarăși ar crea pericolul voluntarismului, subiectivismului și influenței unilaterale.

Toate elementele sistemului informațional – surse, codificare-decodificare, analiză, evaluare, prognoză – au o mare importanță și trebuie să funcționeze ireproșabil. Pe plan mondial, îndeosebi la țările foarte dezvoltate, există tendința creșterii ponderii elementului tehnic și a scăderii celui uman, la nivelul surselor, ceea ce poate induce erori foarte grave în sistemul de analiză, evaluare și prognozare a fenomenului. Spre exemplu, mijloacele tehnice – sateliți, sisteme de supraveghere și ascultare electronică etc. – nu dau rezultate foarte bune în cazul culegerii datelor și informațiilor despre organizațiile și rețelele teroriste, iar implicarea sursei umane devine riscantă și foarte costisitoare. Dar, în sistemul culegerii datelor și informațiilor din mediile conflictuale, fără implicarea corespunzătoare a elementului uman la nivelul sursei, nu se poate. Atacurile teroriste de la New York și Washington din 11 septembrie 2001, ca și cele de la Madrid din 11 martie 2004, precum și situația actuală din Irak arată că reducerea prezenței elementului uman la nivelul surselor de informații face să crească enorm vulnerabilitatea sistemului de protecție și de reacție la crize. În concluzie, formele și procedeele de acțiune informaționale vizează:

- crearea unor surse diversificate, omniprezente, în rețele sau în sistem mozaic, care să supravegheze permanent, prin toate mijloacele (umane și tehnice), mediile conflictuale, zonele instabile, rețelele, modurile și centrele vitale ale terorismului, crimei organizate, traficului transfrontalier, structurile și mediile fundamentaliste, lumea interlopă, lumea coruptă, zonele de falii intra sau intercivilizationale etc.;
- realizarea unui flux permanent de date și informații din aceste medii și zone;
- crearea unor filtre și sisteme puternice de protecție a surselor și factorilor de analiză la dezinformare, intoxicare și influențare;
- optimizarea compartimentelor și structurilor de preluare a datelor, analiză, sinteză, evaluare și prognozare și eventuala lor specializare pe zone, crize și acțiuni;
- realizarea unor sisteme active, ofensive informaționale de dezinformare, inducere în eroare, intoxicare, amenințare și influențare a părților aflate în conflict și a principalilor actori din zonele de criză;

- cucerirea și menținerea inițiativei strategice și supremației (umane sau tehnice) în mediul războiului informațional.

Forme și procedee economice

Procesul accentuat de mondializare a economiei și informației aduce factorului economic coordonate noi, inexistente în vechime, în economia de tip autarhic, și nici în epoca modernă, în economia de tip industrial. Factorul economic se constituie într-o bază de susținere a dinamicii sociale, într-un factor determinant al realității sociale, într-un element de putere reală, cu influențe și determinații hotărâtoare în toate mediile.

Crizele sociale se produc, în general, pe fondul recesiunii economice, al incapacității economiei de a se reproduce, de a genera surse de venituri și bunăstare. Soluția indiscutabilă a celor mai multe dintre crize este dezvoltarea economică a zonei respective, asigurarea unor câștiguri substanțiale pentru populație și, pe această bază, a unui nivel de trai ridicat, ceea ce reprezintă unul din principalii factori determinanți ai stabilității și securității. Numai că un astfel de lucru nu este totdeauna posibil. La ora actuală, există o mare și ineluctabilă contradicție între tendința de mondializare, de regrupare pe criterii de eficiență a marilor corporații economice și persistența mentalităților, valorilor și trebuințelor identitare naționale. Desigur, în final, mondializarea informației și economiei va duce la mondializarea societăților, a culturilor, a valorilor. Dar, până atunci, antinomia mondial-național persistă și se manifestă (tot antinomic) ca sursă de progres, de globalizare socială și, în același timp, ca frână a dezvoltării unor zone, ca sursă de conflict social, adesea, chiar violent.

Mondializarea are o componentă de progres economic, informațional, cultural și social normal, în virtutea legii dezvoltării societății omenești, care asamblează experiențele și valorile naționale, și una de distrugere a opozanților, a valorilor națiunilor. Exponenții acesteia din urmă sunt cercuri de interese care doresc să domine lumea, rețele ale criminalității și lumii interlope (și ele se mondializează), grupuri influente care urmăresc câștigarea unor piețe, secătuirea unor țări, accesul neîngrădit și exclusiv la materii prime, exploatarea ilicită a unor surse de îmbogățire rapidă și nelimitată.

Există un conflict organic între cele două componente contra-

dicatorii ale procesului de mondializare, care nu poate fi soluționat decât prin distrugerea tendințelor negative, subversive. Există însă și alte două conflicte majore în interiorul acestui proces:

a) între tendința progresistă, constructivă în esența ei, de mondializare economică prin integrare, și rezistența la globalizare a economiilor naționale;

b) între tendința distructivă de mondializare economică prin dezintegrarea violentă a economiilor naționale și opoziția națiunilor la acest proces;

Marea majoritate a crizelor acestei planete, ca și unele dintre acțiunile teroriste, își au cauzele aici, în această realitate, care nu este totdeauna cunoscută, investigată cu minuție și înțeleasă în dinamica ei, în legitatea ei.

În procesul de gestionare, prin mijloace economice, acțiunile se înscriu în următoarele fluxuri principale:

a. din și în interiorul statelor naționale pentru rezolvarea crizelor specifice;

b. dinspre statele puternice, cu interese economice globale sau regionale

c. dinspre marile concerne economice transnaționale spre zonele lor de interes;

d. dinspre organismele internaționale.

Acțiunile economice pe plan național vizează, în general, în faza preventivă revigorarea producției, asigurarea locurilor de muncă, creșterea salariilor și alte măsuri menite să îmbunătățească mediul social, de afaceri și să optimizeze piața forțelor de muncă. Există, desigur, și sancțiuni economice externe, care au menirea de a descuraja generatorii de crize sau de a pune capăt unor conflicte.

Statele puternice, marile unități economice transnaționale, ca și organismele internaționale folosesc o gamă diversificată de forme și procedee de acțiune dintre care nu lipsesc: sancțiunile economice, embargoul, boicotul și blocada economică.

Din păcate, comunitatea internațională întrebuințează sancțiunile și măsurile economice restrictive îndeosebi ca mijloace de presiune pentru a impune un anumit comportament sau pentru a rezolva, prin presiune și descurajare, o situație conflictuală.

Factorul economic poate fi însă în primul rând un element de prevenire a crizelor, de terapie pentru mediile și zonele cu predis-

poziție conflictuale. Pactul de stabilitate pentru zona de sud-est a Europei, ca și Planul Marshall sunt argumente incontestabile ale eficienței unor asemenea măsuri. Dacă numai 1% din sumele cheltuite pentru acțiuni distructive și destabilizatoare în Balcani ar fi fost investite pentru ridicarea economică a zonei, cele mai multe dintre conflictele care au însângerat tragic acest colț de lume n-ar fi avut loc niciodată.

Forme și procedee militare

Nu există, propriu-zis, o gestionare militară a crizelor. Gestionarea este totdeauna politico-militară, întrucât decizia aparține și trebuie să aparțină factorului politic. Componenta militară, pe baza deciziei politice și a regulilor de angajare, trebuie să elaboreze și să transpună în teren o strategie militară de gestionare a respectivei crize, în care sunt prevăzute forțele, mijloacele și modalitățile concrete de acțiune. Este, de altfel, ceea ce a efectuat și Statul Major Militar European, planificând operațiile „Concordia“, „Artemis“ și „Althea“.¹³

4. PARTICIPAREA ROMÂNIEI ȘI ARMATEI ROMÂNIEI LA GESTIONAREA CRIZELOR POLITICO-MILITARE

4.1.. Acțiuni ale forțelor armate în zonele de criză și conflicte

Există trei categorii de zone de crize: zone anacronice sau

¹³ La 2 decembrie 2004, a fost lansată operația „Althea“, în cadrul căreia Uniunea Europeană a preluat de la NATO misiunea de gestionare a situației din Bosnia-Herțegovina, denumită până la această dată SFOR. Pe teren se află 7000 de militari europeni, dintre care 1000 sunt britanici, 820 italieni, 800 germani, 550 spanioli, 450 francezi. UE comandă 33 de națiuni, dintre care 11 neeuropene, inclusiv Turcia, care are în Bosnia 400 de militari. Cu zece ani în urmă, Europa nu era în măsură să gestioneze criza din această zonă și a fost nevoie de intervenția promptă și fermă a Statelor Unite. Franța este angajată, în acest timp, în Kosovo, Afghanistan și Coasta de Fildeș, precum și în primele două operații desfășurate de Statul Major Militar European, „Concordia“, în Macedonia, și „Artemis“ în Zair.

tradiționale; zone de crize induse; zone de crize aleatorii sau în mozaic. Toate aceste zone sunt periculoase și generează numeroase amenințări. Însă cele mai complicate sunt zonele de crize aleatorii sau în mozaic. Cele cronice se cunosc de multă vreme și, chiar dacă nu au deocamdată soluții definitive, pot fi, totuși, într-o formă sau alta, controlate sau măcar supravegheate. Cele induse depind de cele cronice sau de ciocnirea unor cercuri de interese. Ele creează, adesea, surprinderea strategică și pot pune comunitatea internațională în fața unor grave pericole. Dacă se dispune însă de mecanisme politice, diplomatice și militare rapide și eficiente, aceste tipuri de crize pot fi dezamorsate sau puse sub control. Crizele în mozaic (aleatorii) au cauze complexe și, de aceea, deocamdată, nu pot fi controlate și gestionate. Unele izbucnesc din cauza unor acumulări de contradicții care agravează situația zonală sau internă și produc izbucniri sau reacții violente, altele sunt determinate de intensificarea acțiunilor teroriste, de multiplicarea decalajelor și amenințărilor asimetrice.

Pentru fiecare tip de criză, se cer strategii, mecanisme și proceduri adecvate, iar acestea nu pot fi elaborate la comandă. În aceste condiții, se cer elaborate din timp modalități sau planuri de acțiune în diferite variante, pentru toate situațiile previzibile. Desigur, asemenea planuri există. Ele fac parte din ceea ce numim *planificare strategică*. Este ceea ce face și Alianța Nord-Atlantică prin programul și procesul de modernizare a conceptului strategic și, potrivit acestuia, prin transformarea forțelor, mijloacelor și modalităților de acțiune în toate tipurile previzibile de crize.

Alianța are acum și în viitor nevoie de forțe și capacități moderne, robuste, interoperabile, credibile, în măsură să desfășoare operații de apărare colectivă, să contracareze amenințările care există sau se profilează la orizontul începutului de secol.

Totul este nou sub toate aspectele. Forțele de care are nevoie NATO trebuie să fie gata în orice moment să rezolve orice situație care se poate ivi în arealul Alianței sau în proximitatea acestuia. Alianța este o forță care se adaptează rapid împrejurărilor strategice, întrucât, prin filosofia și fizionomia ei, are mari responsabilități. Ea trebuie să fie în măsură să intervină decisiv, cu mandat ONU, pentru prevenirea războiului, menținerea păcii și soluționarea crizelor și conflictelor.

NATO trebuie să facă față oricărei situații de criză, de la

războiul nuclear, la războiul de diversiune, de la războiul clasic, dus pe suprafețe uriașe, la războiul geofizic sau la cel declanșat împotriva terorismului, de la urgențe civile și militare la calamități și dezastre. Alianța formulează cerința categorică de a avea forțe și capacități superioare tehnologic, agile, flexibile, cu capacitate de luptă ridicată pentru a face față oricăror amenințări, de oriunde ar veni ele.

De aici se conturează o exigență pe care Alianța o formulează foarte clar. În viitor, cerința pentru forțe care nu pot fi dislocabile în afara teritoriului național, cu sprijin logistic complet, va fi limitată. Această prioritate nu este nici categorică, nici restrictivă, ci doar de actualitate. Aceste tipuri de forțe (rapide, complete, dislocabile în teatre, cu autosusținere logistică) sunt necesare pentru tipurile de operații pe care se preconizează că le va desfășura cu prioritate Alianța în viitorul imediat, adică până în anul 2010, în orice situații de crize și conflicte.

Disponibilitatea de forțe care acționează în fiecare țară trebuie însă asigurată, mai ales în condițiile amenințărilor teroriste. Această concluzie, potrivit căreia prioritate, pentru NATO, sunt forțele dislocabile, cu autosusținere în teatre, rezultă din schimbarea radicală a filosofiei războiului și a confruntării armate și, evident, din rolul Alianței în realizarea și gestionarea mediului de securitate, a crizelor și conflictelor de la început de secol.

NATO acordă, în procesul de transformare, o atenție cu totul specială strategiei forțelor și strategiei generative (strategiei mijloacelor), concomitent cu exploatarea și valorificarea lecțiilor învățate și învățămintelor reieșite din strategiile operaționale folosite în teatre, în gestionarea crizelor și conflictelor și în menținerea sau impunerea păcii. Acesta este primul exemplu al unui sistem încheșat, integrat, elaborat în decursul unui deceniu și jumătate, acceptat de toate statele suverane care fac parte din Alianță și materializat în întreaga filosofie și restructurare a NATO. Exigențele NATO sunt următoarele: realizarea capacității de a răspunde prompt la orice fel de amenințări și de a trata în mod adecvat toate situațiile de criză, indiferent că țin sau nu de Articolul 5; crearea de forțe și capacități pregătite pentru orice nivel de misiune din sfera celor acceptate de NATO; capacitatea de a conduce orice fel de operații; capacitatea de a contribui semnificativ la operațiuni militare asumate de alte organizații, în special de UE; abilitatea de a face față actualelor și

viitoarelor provocări de securitate. Alianța se transformă și se modernizează tocmai pentru a deveni, deopotrivă, nucleu și structură de rezistență în configurarea pilonului de apărare și securitate în noua eră a societății de tip informațional. Este o activitate pe termen lung, dar care a demarat deja prin summit-ul de la Washington (noul concept strategic) și s-a continuat prin cel de la Praga (extinderea semnificativă cu zece țări), prin cel de la Istanbul și, recent, prin cel de la Bruxelles. Deocamdată, NATO rămâne baza apărării colective și forumul esențial de consultări în ceea ce privește securitatea europeană și cea a Americii de Nord¹⁴, care, împreună cu Uniunea Europeană, asigură întreaga gamă de mijloace militare necesare gestionării crizelor.

Inițiativa de securitate prin non-proliferație (PSI) și Declarația asupra principiilor de interceptare vizează punerea sub control a problematicii armelor de distrugere în masă (ADM). Prin aceasta se urmărește diminuarea celei mai grave amenințări la adresa securității, cea a armelor de distrugere în masă, care au produs „criza rachetelor din 1962” și vor produce încă multe situații grave de crize și conflicte. În același timp însă, Alianța nu renunță și nu poate renunța la menținerea unei forțe minime nucleare în Europa, evident, cu scop de descurajare. Or, falia strategică extrem de periculoasă și de neliniștitoare care s-a creat între țările posesoare de arme de distrugere în masă și de înalte tehnologii și cele care nu au acces la aceste mijloace va fi totdeauna generatoare de insecuritate, de crize și conflicte. Practic, omenirea a intrat într-o antinomie. Pe de o parte, se interzice proliferarea ADM și, pe de altă parte, țările care dispun de asemenea mijloace le perfecționează continuu.

Această antinomie nu este încă extrem de periculoasă. Așa cum au dovedit-o deceniile care au trecut de la descoperirea armei nucleare, s-a realizat, totuși, un echilibru și o anumită etică în filosofia clubului nuclear. Intervin însă în ecuație unii actori nucleari care nu prezintă garanția că ar înțelege și accepta regulile drastice impuse de posesia acestei teribile arme. Iar unii dintre acești actori pot fi grupări și rețele teroriste sau state care adăpostesc și sprijină terorismul. Și chiar dacă tehnologiile nucleare și ale celorlalte arme

¹⁴ <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096f.htm>, *Communiqué du Sommet d'Istanbul*, 28 iunie 2004.

de distrugere în masă nu sunt ușor de folosit și nu se află la îndemâna oricui, pericolul, totuși, există.

Obiectivele stabilite la summit-ul de la Praga, din noiembrie 2002, au fost deja atinse sau sunt în curs de realizare. Ele reprezintă elemente de dinamică, prin care se concretizează sensul de dezvoltare și de transformare a Alianței și, de aici, capacitatea de a-i proiecta efectele în viitor. Aceste obiective sunt: Batalionul CBRN (deja realizat); Forța de Reacție Rapidă a NATO (NRF) a atins, la sfârșitul anului 2004, capacitatea operațională proiectată; s-au pus în aplicare dispozițiunile pentru raționalizarea comandamentelor, inclusiv instalarea Comandamentului Aliat de Transformare; este în curs de aplicare Angajamentul asupra Capacităților de la Praga (PCC), îndeosebi în domeniul transporturilor maritime și aeriene strategice, realimentării în aer și sistemelor aliate de supraveghere a spațiului terestru; pentru protecția populațiilor și valorilor împotriva unui atac cu rachete se încearcă trecerea ponderii de pe disuasiune pe dialogul politic.

În ceea ce privește apărarea antirachetă, a fost lansat un studiu de fezabilitate care să faciliteze analiza situațiilor concrete și viitoare și examinarea diferitelor opțiuni, foarte numeroase, probabil, inclusiv propunerea pe care a făcut-o Rusia Uniunii Europene de a realiza împreună un astfel de sistem antirachetă.

4.2. Tipologia crizelor pe plan intern

Crizele interne actuale din țara noastră țin de haosul economic și social, de starea de nesiguranță și incertitudine generată de o îndelungată perioadă de tranziție și de integrarea întârziată în NATO și în Uniunea Europeană. Din 1989 încoace, țara a fost supusă la tot felul de presiuni, pericole și amenințări dintre cele mai grave, începând cu lanțul de violențe și conflicte, inclusiv interetnice, din 1990 și din anii următori, cu mineriadele și mișcările sociale de tot felul, și continuând cu neîntreruptele fenomene de corupție și jefuire de către tot felul de parveniți a economiei naționale. Într-un document al Ministerului Administrației și Internelor, se arată că „crima organizată, migrația ilegală, corupția, criminalitatea economico-financiară, tâlhăriile, omorurile la comandă sau în scop de jaf,

precum și furturile din avutul public și privat exercită o influență negativă asupra calității vieții cetățeanului și siguranței publice.”¹⁵

În același document, sunt definite următoarele riscuri și amenințări posibile în mediul intern, generatoare de crize și conflicte: degenerarea unor tensiuni social-economice, interconfesionale și interetnice, în acțiuni spontane de violență și confruntări deschise între grupări extremiste, precum și între acestea și autoritățile legale ale statului român; șomajul; acțiunile ostile, comise în zona de frontieră de către grupuri sau indivizi, prin care se încalcă tratate, convenții sau acorduri bilaterale încheiate de România cu statele vecine; desfășurarea unor acțiuni specifice ale războiului psihologic în scopul subminării încrederii în instituțiile statului, creării de confuzie și panică; scăderea autorității unor instituții ale statului ca urmare a neîndeplinirii corespunzătoare a atribuțiilor legale; diminuarea încrederii populației în capacitatea de acțiune a forțelor de ordine și siguranță publică; extinderea actelor de corupție la nivelul factorilor de decizie din administrație; manifestări antinaționale, extremiste, separatiste și xenofobe; producerea unor dezastre naturale, tehnologice, ecologice, accidente chimice, biologice sau nucleare.

Chiar dacă nu au fost încă identificate cu precizie forțe special constituite și interesate în mod deosebit pentru producerea unor crize în România (deși nu trebuie exclusă nici o astfel de posibilitate), declanșarea unor crize nu este imposibilă. Crizele produse de afacerea RAFO, de jefuirea populației prin FNI și prin alte mijloace de escrocare financiară, distrugerea intenționată a unor capacități de producție, cum a fost Combinatul de Utilaj Greu din Iași, criminalitatea economică și financiară în floare sunt semnale că, în lipsa unei conduceri politice ferme și raționale, asociată cu neîndeplinirea la timp a criteriilor și exigențelor integrării în Uniunea Europeană pot duce la situații extrem de complicate care ar favoriza conflicte foarte grave, cu consecințe incalculabile.

Aceste situații pot fi favorizate și de amenințările grave identificate în mediul extern (care afectează România) și pe care

¹⁵ Ministerul Administrației și Internelor, *Principii și elemente ale Concepției de realizare a ordinii și siguranței publice*, București, 2005, p. 3.

Ministerul Administrației și Internelor¹⁶ le consideră a fi următoarele: dezvoltarea, consolidarea și specializarea filierelor crimei organizate, internaționalizarea acestora și atragerea în componență a unor elemente și grupuri autohtone, includerea teritoriului țării noastre în circuitul transnațional al migrației clandestine, al traficului ilicit de droguri, ființe umane, armament, explozivi, substanțe toxice, radioactive și bancnote false; creșterea pericolului terorist, proliferarea armelor de distrugere în masă, a traficului cu tehnologii și materiale supuse controlului destinației finale; creșterea interesului în unele medii de afaceri din străinătate pentru obținerea, prin operațiuni financiare ilegale, a pachetului majoritar de acțiuni la unele societăți producătoare și utilizatoare de substanțe chimice, materiale și tehnologii strategice din țara noastră, în vederea exportării lor, directe sau prin intermediar, în zone de conflict sau aflate sub embargo; diversificarea formelor și procedeele utilizate pentru spălarea banilor (produsului infracțiunilor), în care sunt implicate grupări ce acționează în spațiul european, ce au drept rezultat trecerea peste frontieră a valutei, ori transferul prin bănci a sumelor rezultate din operațiunile ilicite desfășurate pe teritoriul României; proliferarea traficului ilegal cu arme ușoare și creșterea posibilității de scăpare de sub control a sistemelor de gestionare și comandă a armelor de distrugere în masă; manifestarea tendințelor de autonomizare a unor zone sau chiar regiuni, pe baza criteriilor etnice sau religioase; accidente tehnologice sau naturale cu efecte transfrontaliere; diminuarea accesului la resurse strategice, tehnologii și echipamente informaționale de vârf; amplificarea fenomenului migrației ilegale.

Din aceste desfășurări, rezultă, pentru România, posibilitatea următoarelor tipuri de crize: crize care țin de criminalitate, anomie socială, siguranța persoanei, proprietății, instituțiilor publice și private și a statului; crize care pot afecta securitatea națională și apărarea țării; crize care pot afecta securitatea regională; crize economice; crize politice; crize politico-militare sau cu implicații politico-militare; crize etnice; crize sociale; crize în mozaic.

De fapt, toate aceste tipuri de crize interne posibile implică, într-o formă sau alta, componenta politico-militară.

¹⁶ Ministerul Administrației și Internelor, *Op.cit.*, p. 4.

4.3. Acțiuni specifice forțelor armate în procesul de gestionare a crizelor interne

În principiu, structurile de forță și forțele speciale ale armatei se folosesc în situații-limită și numai în cazul în care forțele și structurile Ministerului de Interne nu reușesc să stabilizeze situația și se creează un pericol extrem de grav la adresa securității naționale și apărării țării. Ele acționează îndeosebi în starea de asediu și acordă sprijin logistic structurilor Ministerului Administrației și Internelor în starea de urgență. În rest, structurile Ministerului Apărării Naționale asigură, de regulă, doar sprijin logistic și infrastructural componentelor Ministerului Administrației și Internelor care au în atribuții gestionarea situațiilor de crize¹⁷ interne, menținerea și restabilirea ordinii publice. Totuși, structurile armatei intervin cu promptitudine în cazul unor calamități și dezastre, participând prin mijloacele pe care le au la dispoziție, la evacuarea populației, protecția persoanelor, valorilor de patrimoniu, proprietății și instituțiilor publice și private. De fiecare dată, în astfel de situații, armata s-a dovedit extrem de rapidă, de operativă și de eficientă.

Acțiunile în urgențe civile și militare se desfășoară după reglementările europene care sunt numeroase și extrem de precise.

Ministerul Administrației și Internelor categorisește forțele pe care le are la dispoziție pentru protecția cetățeanului, a proprietății și instituțiilor, pentru respectul legii, menținerea și restabilirea ordinii publice și acțiuni adecvate în cazul unor crize și conflicte, în stările de urgență și de asediu în următoarele categorii: forțe principale; forțe de sprijin; forțe complementare; forțe de excepție.

CONCLUZII

1. Crizele de la începutul secolului al XXI-lea sunt de natură complexă, preponderent politico-militare, dar pe un suport economic, în condițiile creșterii decalajelor și multiplicării amenințărilor

¹⁷ Desigur, nu a oricăror crize (spre exemplu, forțele de ordine nu intervin în cazul unor crize politice, economice, sociale etc.), ci doar în acele crize care pun în pericol ordinea publică și siguranța cetățeanului, a proprietății și a instituțiilor.

asimetrice. Ele afectează, deopotrivă, atât țările dezvoltate, cât și țările sărace, care se confruntă, în plus, cu războaie frontaliere, foamete, malnutriție și cu lipsa acută a locurilor de muncă.

2. Cele mai periculoase crize sunt însă cele declanșate pe falia strategică a Orientului Mijlociu, în Caucazul de Nord, în Asia Centrală și în Afghanistan, întrucât ele se îmbină și se combină cu acțiuni teroriste efectuate nu doar în spațiile conflictuale, ci pe întreaga planetă și mai ales pe teritoriile țărilor occidentale și ale țărilor care fac parte din coaliția antiteroristă.

3. Procesul de gestionare a crizelor și conflictelor este îngreunat de starea de haos care persistă încă pe planetă după încheierea războiului rece, de decalajele economice foarte mari, de proliferarea criminalității economico-financiare, a traficului de droguri, de arme și de carne vie, precum și de existența și persistența unor regimuri politice totalitare, generatoare de crize, conflicte și terorism.

4. Deși România este o țară stabilă, generatoare de stabilitate și securitate, nu este exclus ca, în anumite conjuncturi nefavorabile și datorită unei situații economice precare, să se declanșeze unele crize de natură economică și socială, pe fondul cărora să prolifereze, în continuare, criminalitatea, traficul și tranzitul de droguri, de persoane și chiar de arme, ceea ce ar crea dificultăți în securizarea frontierei, în siguranța cetățeanului, proprietății și instituțiilor și în îndeplinirea obiectivelor integrării europene.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE

Redactor: CORINA VLADU
Tehnoredactor: MIRELA ATANASIU

Bun de tipar: 25. 07. 2005

Hârtie: A3
Coli de tipar: 3

Format: A5
Coli editură: 1,5

Lucrarea conține 48 de pagini
Tipografia Universității Naționale de Apărare

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49
Fax: (021) 319.55.93

B.00141/1313/2005

C 309/2005